

MUZEUM STUTTHOF W SZTUTOWIE

Stutthof

Zeszyty Muzeum

5

WROCŁAW · WARSZAWA · KRAKÓW · GDAŃSK · ŁÓDŹ
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO
1984

Bogdan Chrzanowski

ORGANIZACJA
SIECI PRZERZUTÓW DROGĄ MORSKĄ
Z POLSKI DO SZWECJI
W LATACH OKUPACJI HITLEROWSKIEJ (1939—1945)

Problematyka ucieczek i przerzutów, dokonywanych z okupowanego kraju do Szwecji w okresie 1939—1945 nie doczekała się dotychczas szerszego opracowania naukowego. W literaturze poświęconej interesującej nas tematyce przeważają raczej pozycje o charakterze publicystycznym i popularnonaukowym. Nie brak w nich uproszczeń, spowodowanych brakiem źródeł archiwalnych¹.

Artykuł niniejszy jest więc próbą przedstawienia w ogólnych zarysach całokształtu zagadnień dotyczących tej, stosunkowo mało znanej, formy ruchu oporu. Ograniczone ramy objętościowe artykułu narzuciły określoną jego koncepcję i dlatego w znacznej mierze skupiono uwagę na niektórych akcjach przerzutowych z Gdyni, w mniejszym zaś stopniu uwzględniono przerzuty z terenu Gdańska i Szczecina². Poniższa publikacja powstała w ramach prac merytorycznych nad Pomorskim Okręgiem Służby Zwycięstwu Polski — Związku Walki Zbrojnej — Armii Krajowej, którego synteza przygotowywana jest w Dziale Naukowo-Badawczym Pracowni Historii Pomorza Muzeum Stutthof.

Odtworzenie wydarzeń okupacyjnych, po blisko 40 latach, jest rzeczą niezmiernie trudną. Wielu uczestników ruchu oporu już nie żyje, nato-

¹ Przegląd najważniejszych publikacji w tej dziedzinie zaprezentowano w komunikacie: B. Chrzanowski, *Przerzuty działaczy konspiracyjnych z wybrzeża do Szwecji w latach 1939—1945*, [w:] *Symposium „Wkład i wysiłek ludności ziemi gdańskiej w walkę narodu polskiego o wyzwolenie narodowe i społeczne w latach 1939—1945”*, Gdańsk 1979.

² Należy zaznaczyć, że w latach 1939—1945, do Szwecji uciekano także z terenów Litwy oraz z Rygi. Uciekinierami byli zarówno żołnierze i oficerowie Wojska Polskiego, jak i polska ludność cywilna. Szerzej np. P. Łossowski, *Interowanie żołnierzy polskich na Litwie w latach 1939—1945*, „Wojskowy Przegląd Historyczny” (WPH), 1974, nr 1, s. 74—77; W. Leny Kisielewski, *Żywe torpedy*, Warszawa 1972, s. 63; J. Pertek, *Zbrodnie Kriegsmarine*, [w:] *Stan i perspektywy badań w zakresie zbrodni hitlerowskich*, t. I, Warszawa 1973, s. 227—228; G. Bojar-Fijałkowski, *Usiłowałem przedrzeć się przez Litwę. Ucieczki i przerzuty przez Bałtyk*, „Pobrzeże”, 1973, nr 58, s. 26, 27; T. Gasztold, Z. Haszyc, *Ucieczki i przerzuty przez Bałtyk*, „Pobrzeże”, 1973, nr 56, s. 3—9; R. Jasińska, *Wrzesień pod Alpami*, Warszawa 1963.

miast w pamięci żyjących sporo faktów uległo zatarciu. Niekiedy informacje uzyskiwane od respondentów, należących do tego samego pionu organizacyjnego, różnią się diametralnie, a znikoma liczba dokumentów uniemożliwia pełną weryfikację. Stąd też dyskusyjne mogą wydawać się pewne dane zawarte w niniejszym artykule.

W dotychczasowej literaturze dość dowolnie interpretowano pojęcie „akcja przerzutowa”. Należy pod nim rozumieć całokształt czynności związanych z przygotowaniem i przetransportowaniem danej osoby (kuriera, osoby zagrożonej represjami okupanta, jeńca polskiej lub obcej narodowości) do celu, którym w tym przypadku była Szwecja. W grę wchodziły tu więc m.in. takie czynniki, jak: zdobycie informacji o przybyciu i ewentualnym wypłynięciu jednostki (na której miał być dokonany przerzut), ukrywanie przyszłego „blindiarza”, zaopatrzenie go w żywność, ubranie i niezbędne dokumenty, wreszcie — bezpieczne doprowadzenie do portu i umieszczenie na statku. W zakresie węższym termin „akcja przerzutowa” odnosi się także do operacji związanych z przekazywaniem poczty konspiracyjnej bądź informacji ustnych. Z reguły akcje przeprowadzane były przez organizacje podziemne, chociaż odnotowano również pewną liczbę ucieczek poza ramami konspiracji oraz spontaniczne ucieczki indywidualne. Dla komórki przerzutowej na łądzie akcja kończyła się w zasadzie z chwilą, gdy obiekt przerzutu został bezpiecznie umieszczony na statku.

Jeszcze podczas kampanii jesiennej 1939 r. zainicjowało ucieczkę z Gdyni na jachcie „Olga” pięciu żeglarzy: Edward Skrzypek, Michał Przepiórczyński, kapitanowie floty handlowej Jerzy Lewandowski i Władysław Grabowski oraz mechanik Brunon Wyglądacz. Grupie tej udało się dotrzeć do Karlskrone. Ponadto w końcu września 1939 r. trzy polskie kutry rybackie usiłowały przerwać blokadę Helu. Dwa z nich zatrzymały niemieckie poławiacze min, natomiast trzeci przedostał się do Estonii³. Z Helu usiłował także uciec Stefan Rytczak wraz z kilkoma kolegami. Niemcy jednak zatrzymali szalupę, a niedoszłych uciekinierów osadzono w obozie Stutthof⁴.

Jako pewnego rodzaju ciekawostkę można odnotować fakt dokonania

³ Por. T. Gasztold, Z. Haszyc, *Ucieczki...*, s. 8; T. Olchowy, *Jachtem przez blokadę hitlerowską*, „Bandera”, 1962, nr 2, s. 12, 20; J. Pertek, *Pod obcymi banderami*, Poznań 1963, s. 16—22; tenże, *Jeszcze o ucieczkach przez Bałtyk*, „Pobrzeże”, 1974, nr 59, s. 15; tenże, *Jak przerywano blokadę Helu*, „Morze”, 1959, nr 10, s. 26; A. Ropelewski, *Rybołówstwo na wybrzeżu gdańskim w latach okupacji 1939—1945*, „Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza”, t. 9, 1966, z. 1, s. 79—122; tenże, *Rybołówstwo w latach 1939—1945*, „Tygodnik Morski”, 1962, nr 13; tenże, *Rybaczy w cieniu krążowników*, WTK, 1978, nr 26, s. 7; A. Rzepniewski, *Obrona wybrzeża w 1939 r.*, Warszawa 1964, s. 359 i n.

⁴ Relacje, Archiwum Muzeum Stutthof (AMS), t. XV, s. 99—100.

